

Рибаківа Л.П.

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті розглянута облікова політика як інструментарій реалізації способів (прийомів) методу бухгалтерського обліку, обґрунтовано необхідність застосування нових підходів до її розробки з метою підвищення аналітичності бухгалтерського обліку і необхідності враховувати фактори, що впливають на результати діяльності підприємства. Розглянуті етапи і технологія розробки облікової політики і поставлена проблема подальшого її удосконалення.

Ключові слова: облікова політика, ефективність, етапи розробки, елементи бухгалтерського обліку, технологія розробки, контроль,

Постановка проблеми. Загальновизнано, що бухгалтерський облік на підприємстві повинен здійснюватися за певними правилами. Проблема полягає у встановленні такої сукупності правил, реалізація яких забезпечила б максимальний ефект від ведення обліку. При цьому під ефектом розуміється своєчасне формування фінансової і управлінської інформації, її достовірність і корисність для широкого кола зацікавлених користувачів.

Питання формування облікової політики постають тим гостріше, чим більше і масштабні організації. В зв'язку з цим усі представники великого і середнього бізнесу діляться на дві великі групи. У першій знаходяться ті компанії, які формують одну облікову політику. У другій – які формують множину облікових політик: облікову політику за національними стандартами, по податках, по МСФЗ, управлінську облікову політику з урахування факторів, що впливають на фінансові результати господарської діяльності. Така множинність облікових політик спонукає фахівців удосконалювати підходи до розробки облікових політик з метою підвищення їх інформативності і аналітичності.

Облікова політика є інструментарієм реалізації способів (прийомів) методу бухгалтерського обліку (первинного спостереження, вартісного виміру поточного угруповання, підсумкового узагальнення), може відрізнитися на різних підприємствах.

Ефективність вирішення управлінських проблем підприємства залежить від здійснення функцій бухгалтерського обліку. Облікова політика підприємства вимагає системного підходу з метою максимальної оптимізації.

Актуальність дослідження полягає в тому, що грамотне формування облікової політики є одним з найважливіших завдань, що стоять перед керівництвом і бухгалтерією підприємства. Обрана організацією облікова політика істотно впливає на величину показників собівартості продукції, прибутку, податків на прибуток, додану вартість і майно, показників фінансового стану організації.

Отже, облікова політика організації є важливим засобом формування величини основних показників діяльності організації, податкового планування, цінової політики.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми дослідження. Дослідженню проблем розробки і впровадження облікової політики приділено досить багато уваги провідними вітчизняними та зарубіжними науковцями, такими як Т.В. Барановська, Ф.Ф. Бутинець, Ю.А. Верига, В.М. Гаврилюк, В.М. Жук, М.В. Кужельний, М.Л. Іванов, М.Г. Михайлов, С.А. Ніколаєва, Л.З. Пантелійчук, М.С. Пушкар, Л.П. Хабарова, В.Г. Швець та ін.

Більшість фахівців пов'язують облікову політику саме зі способом ведення бухгалтерського обліку, обраним підприємством відповідно до умов його господарської діяльності.

Питання впливу облікової політики на фінансові результати у своїх роботах розглядали Л.І. Білоусова, Н.М. Вдовенко, Л.В. Лебедзевич. Усі вони підкреслюють важливість осмисленого підходу до формування облікової політики, проте детальний аналіз впливу облікової політики на результати діяльності підприємства і його фінансовий стан в цілому не знайшли належного висвітлення.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі теоретичних аспектів і проведеного аналізу облікової політики підприємства запропонувати заходи, спрямовані на її вдосконалення. Для досягнення поставленої мети

реалізовані завдання визначення етапів і підходів до розробки раціональної облікової політики на підприємствах з метою врахування впливу елементів бухгалтерського обліку на результати їх діяльності. В процесі дослідження використані методи: загальнонаукові: дедукції і індукції, статистичні та узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Формування ринкових відносин висуває нові вимоги до бухгалтерського обліку. З одного боку, ці вимоги визначені в Законі України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [1]. З іншого боку, при загальній концепції організації бухгалтерського обліку, визначеної цим Законом та іншими нормативними документами, підприємство повинне саме, враховуючи накопичений досвід, переорієнтувати практику організації обліку, що склалася, на вирішення нових завдань у сучасних умовах господарювання з урахуванням особливостей стану економіки підприємства в умовах інфляційних процесів та високого податкового навантаження.

Облікова політика є ключовим інструментом формування і розуміння фінансової звітності. Достовірність фінансової звітності багато в чому залежить від оцінок, зроблених бухгалтером при інтерпретації фактів господарського життя.

Найбільше на формування облікової політики, бухгалтерської і податкової звітності впливають Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р. № 996-IV, П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах». Тільки цими документами, що регламентують облікову політику, питання не обмежується. Згадки про облікову політику містяться у безлічі інших нормативних документів, у тому числі і (міжнародних див. напр.: МСФО 1. Представлення фінансової звітності) [2].

Суть нових підходів до організації і ведення бухгалтерського обліку полягає в переважно в тому, що на підставі встановлених державою загальних правил бухгалтерського обліку організації самостійно розробляють облікову політику для вирішення поставлених перед обліком завдань. Слід зазначити, що значення облікової політики недооцінюється багатьма організаціями. До розробки облікової політики у багатьох організаціях відносяться формально, не вивчають наслідки застосування тих або інших її елементів. Без ознайомлення з обліковою політикою не можна здійснювати порівняльний аналіз показників діяльності організації за різні періоди і тим більше – порівняльний аналіз різних організацій.

Облікова політика лежить в основі усієї системи бухгалтерського обліку. Але це не лише внутрішній документ організації, закріплюючий вибір одного з кількох альтернативних варіантів обліку, а і один з інструментів управління організацією. За допомогою облікової політики можна впливати як на процес обробки інформації, так і на собівартість продукції, величину прибутку, суму податкових платежів [3,4].

Адже облікові дані дуже умовні і уміння ними маніпулювати може дозволити досягти поставлених цілей без додаткових витрат, тобто облікова політика може виступати як інструмент:

- управління витратами і фінансовими результатами;
- стратегічного і тактичного планування;
- управління величиною нарахованих податків;
- практичного вирішення протиріч нормативних актів з бухгалтерського обліку [5].

У зв'язку з цим можна виділити два види облікової політики: формальну і ефективну. Ефективну облікову політику можна визначити як закріплену внутрішньою документацією сукупність принципів, прийомів і правил ведення обліку, яка повинна відповідати стратегії розвитку підприємства і сприяти отриманню максимального ефекту від функціонування системи обліку у рамках чинного законодавства [6]. Формування облікової політики – багатоплановий творчий процес, від результатів якого залежить порядок функціонування облікової системи, як мінімум, на рік. І тут важливо виділити основні етапи розробки облікової політики, які більш широко розглянуті в працях [7,8].

Перший етап – аналітичний. На цьому етапі перш за все, здійснюється аналіз умов господарювання підприємства, його організаційної структури, формулювання довгострокових і короткострокових цілей функціонування підприємства, аналіз фактичного стану бухгалтерського обліку і системи внутрішнього контролю. Отже, перший етап включає комплексну експертизу системи, що склалася, знайомство з умовами господарювання компанії, її організаційною структурою, системою бухгалтерського обліку і документообігу.

Завершується етап визначенням мети формування облікової політики.

Другий етап – проектний. Саме цьому етапу в практиці більшості підприємств і організацій приділяється найменша увага. Нам здається, що виданням Наказу про облікову політику підприємства процес її розробки не повинен завершу-

ватись. Моніторинг впливу облікової політики на результати діяльності повинен бути постійно присутнім. І на основі моніторингу необхідно розробляти рекомендації із вдосконалення існуючої облікової політики; розробляти проекти нової облікової політики та внутрішньофірмових стандартів.

Вирішальним етапом є третій етап – контрольний. На нашу думку, він повинен бути безперервним, оскільки дозволяє вирішувати проблеми, що виникають в процесі впровадження нової облікової політики. Відзначимо також необхідність проводити навчальні семінари, консультування персоналу з метою вироблення у персоналу почуття причетності до отримання кінцевих результатів роботи підприємства, захисту нових методик перед податковими службами і оперативне впровадження змін у внутрішні нормативні документи.

Аналітичний етап і якість його проведення надзвичайно важливі для ухвалення комплексних довготривалих рішень, а головне для того, щоб облікова політика стала не формальним атрибутом облікового механізму, а інструментом управлінського обліку, інформативною базою для ухвалення управлінських рішень. Крім того, на першому етапі необхідно визначитися з цілями формування облікової політики. Ці цілі повинні включати:

- зниження трудомісткості;
- раціоналізацію грошових потоків;
- зближення з МСФО;
- підвищення інвестиційної привабливості [7].

Орієнтація на зниження трудомісткості у бухгалтерському обліку проявляється в прийнятті

найбільш простих і доступних для розуміння способів ведення бухгалтерського і податкового обліку, в зведенні до мінімуму їх відмінностей. Розробка облікової політики, спрямованої на раціоналізацію грошових потоків і збільшення інвестиційних можливостей, потрібна, коли підприємство освоює нові ринки збуту, здійснює інвестиції, знаходить додатково фінансові ресурси. У таких умовах доцільно застосовувати прискорені методи амортизації, оптимізувати оподаткування, вивільняти додаткові фінансові ресурси.

Що стосується узгодження з МСФО, то зовсім усунути відмінності між вітчизняними і міжнародними стандартами і уникнути процедури трансформації неможливо, але цілком реально значно знизити витрати праці і часу [2].

На усіх етапах існують свої труднощі, проте найбільш трудомістким і довготривалим є другий етап – проектний, коли необхідно обрати саме ті елементи, які дозволять отримати максимальний ефект від функціонування облікової системи.

Не викликає сумніву, що різні варіанти обліку мають різні наслідки і призводять до формування різних результатів. Абсолютно очевидно, що вплив одних елементів буде сильніший за вплив інших. Крім того, вплив одних елементів (наприклад, амортизація основних засобів) простежується упродовж кількох років, вплив інших можна виявити тільки в проміжній звітності, а деякі елементи не здійснюють ніякого впливу на фінансові результати.

Щоб класифікувати усі елементи за мірою впливу, пропонуємо проводити аналіз за схемою, показаною на рис.1.

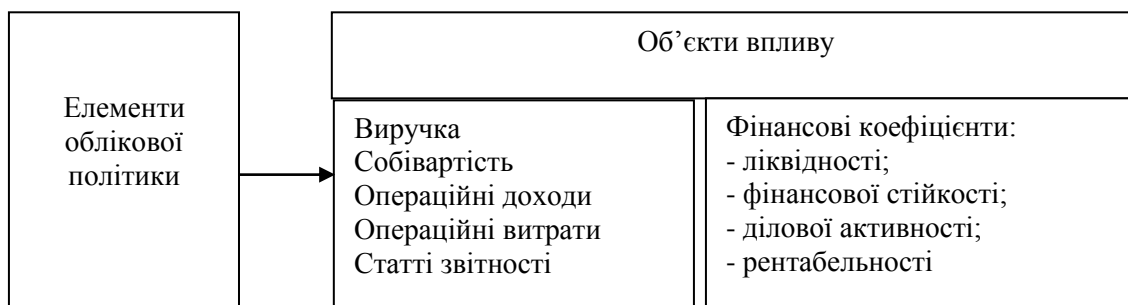

Рис.1. Схема аналізу впливу облікової політики на фінансові показники

При вивченні впливу того або іншого методу на фінансові результати, статті звітності і показники діяльності організації, усі елементи облікової політики доцільно класифікувати за такими групами [8]:

- елементи, що не впливають на фінансові результати і статті звітності;
- елементи, по яких неможливо дати однозначну оцінку впливу;

- елементи з прогнозованим впливом на звітність і фінансові результати, які, у свою чергу, діляться на: елементи облікової політики з довгостроковим періодом дії на звітність (більше 12 міс.); елементи облікової політики з

короткостроковим періодом дії на звітність (менше 12 міс.).

Щоб максимально спростити роботу бухгалтера на етапі проектування, пропонується розробляти спеціальну таблицю, яка може послужити основою технології формування ефективно облікової політики підприємства.

Таблиця 1

Технологія формування ефективної облікової політики

Елементи облікової політики	Мета формування облікової політики		
	Раціоналізація грошових потоків	Зниження трудомісткості	Формування привабливої звітності
1	2	3	4
Переоцінка основних засобів	Не проводити дооцінку, проводити уцінку	Не проводити	Проводити уцінку
Амортизація основних засобів	Метод зменшеного залишку, метод суми чисел, років	Лінійний спосіб	Лінійний спосіб, метод зменшеного залишку без підвищувального коефіцієнта
Варіанти вираховування собівартості одиниці запасу	Будь-який	Собівартість одиниці запасу включає лише вартість запасів за договірною ціною (спрощений варіант)	Собівартість одиниці запасу включає усі витрати, пов'язані з придбанням запасу
Порядок списання відхилень фактичної собівартості	На фінансові результати	На фінансові результати	Пропорційно готової продукції
І т.д.			

У таблицю повинні бути включені тільки ті елементи, які реально впливають на фінансові результати і звітність.

Розглянемо доцільність складання такої таблиці на прикладі основних засобів. По відношенню до цієї статті організація може або не проводити переоцінку, або проводити її шляхом індексації чи прямого розрахунку. Можливість і необхідність переоцінки/не переоцінки впливає на більшість показників техніко-економічного стану підприємства, такі, як фондоемність, фондоозброєність, фондовіддача, фондорентабельність, а також на відносні показники ліквідності, залишок валюти балансу та ін. Отже, варіант обліку основних засобів, що відображаються у статті, залежить від стратегічної мети діяльності підприємства і, в тому числі, від зміни ринкових цін на ті чи інші об'єкти основних засобів.

Спосіб нарахування амортизації, а також термін корисного використання об'єктів основних засобів визначають величину щомісячних амортизаційних відрахувань. Останні, в свою чергу, впливають на величину постійних витрат. Отже, підприємство в цьому випадку обирає способи амортизації і визначає терміни корисного вико-

ристання об'єктів в залежності від мети управління їх фінансовим результатом і фінансового стану в цілому.

Головному бухгалтеру необхідно визначитися тільки з метою формування облікової політики і потім сформуванню облікової політики з тих елементів, які відповідають цій меті. Адже найбільше часу у бухгалтерів при складанні облікової політики витрачається на те, щоб обґрунтувати свій вибір, тому часто вони йдуть шляхом найменшого опору і обирають ті елементи, які більше їм знайомі і найменш трудовитратні, але при цьому підприємство втрачає можливість управляти обліковими даними і, отже, своїми фінансовими результатами, величиною нарахованих податків і даними звітності.

Висновки. Проведене дослідження довело, що основним документом реалізації бухгалтерського обліку є облікова політика, яка повинна постійно удосконалюватись відповідно до умов, що змінюються.

Розглянуто етапи та підходи до формування облікової політики з метою визначення елементів, що тим чи іншим чином впливають на результати фінансово-господарської діяльності.

Запропоновано розробляти спеціальну таблицю, яка може послужити основою технології формування ефективної облікової політики підприємства на прикладі елемента основних засобів.

Напрямами подальшого дослідження є комплексна оцінка впливу усіх елементів бухгалтерського обліку, закладених у обліковій політиці на кінцеві результати діяльності підприємства і обґрунтування ефективності.

Потребує подальшого дослідження третій етап розробки облікової політики – контрольний. Вважаємо необхідним розробляти систему внутрішнього контролю, тобто інструмент, покликаний сприяти підвищенню ефективності і досягненню поставлених цілей, відверненню можливих збитків і втрат.

Вирішення цих проблем дозволить оперативно та достовірно визначати фінансові результати діяльності підприємства.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. – Закон України № 996-XIV від 16.07.1999 [Електронний ресурс] / Сайт «Законодавство України» офіційного веб-порталу Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку (МСБО) 8 «Облікові політики, зміни в облікових політиках та помилки» [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408.
3. Верига Ю. А. Облікова політика підприємства : навч. посіб. / Ю.А. Верига. – К. : ЦУЛ, 2015. – 315 с.
4. Пушкар М.С. Облікова політика і звітність: навч. посіб. / М.С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-Бланш, 2004. – 141 с.
5. Барановська Т.В. Облікова політика: рівні, суб'єкти, складові / Т.В. Барановська // Вісн. ЖДТУ: Економічні науки. – 2003. – № 3 (26). С.18 – 26
6. Житний П. Системний аспект облікової політики / П. Житний // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 1. – С.62 – 65.
7. Иванов М.Л. Аналитическое обеспечение формирования оптимальной учетной политики предприятия: дис. канд. экон. наук. - Саратов, 2000. – 179 с.
8. Белоусова Л.И. Учетная политика предприятия – основа составления финансовой отчетности / Л.И. Белоусова // Вісник СНУ ім. Даля. – 2008. – № 1. – С.14 – 17.

REFERENCE

1. Pro bukhghaltersjkyj oblik ta finansovu zvitnistj v Ukrajinі. – Zakon Ukrajinjy # 996-XIV vid 16.07.1999 [On Accounting and Financial Reporting in Ukraine. - Law of Ukraine No. 996-XIV of 16.07.1999] [Elektronnyj resurs] / Sajt «Zakonodavstvo Ukrajinjy» oficijnogho veb-portalu Verkhovnoji Rady Ukrajinjy – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>. [in Ukrainian].
2. Mizhnarodnyj standart bukhghaltersjkogho obliku (MSBO) 8 «Oblikovi polityky, zminy v oblikovykh politykakh ta pomylyk» [International Accounting Standard (IAS) 8 "Accounting Policies, Changes in Accounting Policies and Errors"] [Elektronnyj resurs] / Oficijnyj veb-sajt Ministerstva finansiv Ukrajinjy. – Rezhym dostupu: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408. [in Ukrainian].
3. 3..Verygha Ju. A. (2015) Oblikova polityka pidpryjemstva : navch. posib. [Accounting policies of the enterprise: a manual] / Ju. A. Verygha. – K. : CUL, p. 315. [in Ukrainian].
4. 4.Pushkar M.S. (2004) Oblikova polityka i zvitnistj: navch. pos. [Accounting policies and reporting: a manual] / M.S.Pushkar.-Ternopilj: Kart-Blansh, p.141.
5. 5..Baranovsjka T.V. (2003) Oblikova polityka: rivni, sub'jekty, skladovi [Accounting policy: levels, subjects, constituents] / T.V. Baranovsjka // Visn. ZhDTU: Ekonomichni nauky. # 3 (26). p. 18-26. [in Ukrainian].
6. Zhytnyj P. (2000) Systemnyj aspekt oblikovoji polityky [System aspect of accounting policy] / P. Zhytnyj // Bukhghaltersjkyj oblik i audyt. – # 1. – p.62-65. [in Ukrainian].
7. 7.Ivanov M.L. (2000) Analiticheskoe obespechenie formirovaniia optimalnoi uchethoi politiki predpriatiia: dis. kand. ekon. nauk. [Analytical support of formation of the optimal accounting policy of the enterprise] - Saratov, p. 179. [in Ukrainian].
8. Belousova L.I. (2008) Uchetnaia politika predpriatiia – osnova sostavleniia finansovoi otchetnosti [The accounting policy of the enterprise is the basis for the preparation of financial statements] / L.I. Belousova // Visnik SNU im. Dalia.– № 1. P.14-17. [in Ukrainian].

Одержано 09.03.2017 р.